

Utjecaj svjetske krize na hrvatsko gospodarstvo

Horvat, Valentina

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:241072>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-24**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
„Dr. Mijo Mirković“

VALENTINA HORVAT

**UTJECAJ SVJETSKJE KRIZE NA HRVATSKO
GOSPODARSTVO**

Završni rad

Pula, 2019.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Fakultet ekonomije i turizma

„Dr. Mijo Mirković“

VALENTINA HORVAT

**UTJECAJ SVJETSKJE KRIZE NA HRVATSKO
GOSPODARSTVO**

Završni rad

JMBAG: 0303057710, redovita studentica

Studijski smjer: Financijski management

Predmet: Makroekonomija

Znanstveno područje: Društvene znanosti

Znanstveno polje: Ekonomija

Znanstvena grana: Ekonomija

Mentor: izv. prof. dr. sc. Alen Belullo

Pula, rujan 2019.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Valentina Horvat, kandidatkinja za prvostupnika ekonomije/poslovne ekonomije, smjera Financijski menadžment ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Valentina Horvat dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom "Utjecaj svjetske krize na Hrvatsko gospodarstvo" koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. OPĆE ZNAČAJKE KRIZE	3
2.1. Pojam i vrste kriza.....	3
2.1.1. Bankarska kriza.....	4
2.1.2. Valutna kriza	5
2.1.3. Dužnička kriza.....	6
2.1.4. Špekulativna kriza	8
2.2. Uzroci financijskih kriza.....	9
2.2.1. Porast kamatnih stopa	9
2.2.2. Porast nesigurnosti	10
2.2.3. Učinci tržišne vrijednosti imovine na bilance	10
2.2.4. Problemi u bankarskom sektoru.....	11
2.2.5. Špekulativni napadi na tečaj domaće valute	11
3. SUVREMENA EKONOMSKA KRIZA U SVIJETU	13
3.1. Uzroci suvremene krize.....	13
3.2. Razvijanje suvremene krize	14
3.3. Posljedice suvremene ekonomske krize	16
3.4. Rješenja za izlazak iz krize	16
4. HRVATSKO GOSPODARSTVO O UVJETIMA KRIZE.....	18
4.1. Analiza hrvatskog gospodarstva	18
4.1.1. Ekonomska politika Hrvatske 1990. – 2009. godine.....	18
4.1.2. BDP.....	20
4.1.3. Vanjski dug	23
4.1.4. Vanjskotrgovinska razmjena	26
4.1.5. Industrijska proizvodnja.....	28
4.1.6. Turizam	29
4.1.7. Tržište rada	30
ZAKLJUČAK.....	31
LITERATURA:	33
SUMMARY	38

1. UVOD

Uspješnost gospodarstva određene zemlje najčešće se mjeri stopama gospodarskog rasta kojemu teži svaki gospodarski sustav, a na njega utječu brojni makroekonomski indikatori poput bruto domaćeg proizvoda, proizvodnje i potrošnje, inflacije, nezaposlenosti i vanjske trgovine. Unatoč predvidivim obrascima ponašanja sve navedene varijable osciliraju tijekom poslovnih ciklusa. U 21. stoljeću svijet je pogodila financijska kriza koja je započela u Sjedinjenim američkim državama u 2007. godini, a ubrzo nakon toga proširila se na cijeli svijet. Ključni uzroci te financijske krize bili su globalna neravnoteža, niske kamatne stope te izostanak nove orijentacije međunarodnog financijskog sustava s obzirom na višak globalne likvidnosti. Gotovo svaku državu svijeta pogodili su mnogobrojni gospodarski problemi kao što je porast nezaposlenosti, pad bruto domaćeg proizvoda te smanjivanje proizvodnje. Među stanovništvom je rastao osjećaj nesigurnosti te se javljao strah od neizvjesne budućnosti koja se nije činila blistavom. Kriza je pogodila i Hrvatsku donoseći sa sobom različite negativne posljedice koje se i u današnje vrijeme osjete. Upravo je utjecaj svjetske krize na hrvatsko gospodarstvo predmet istraživanja ovog završnog rada kroz koji se nastoji, analizirajući različite makroekonomske varijable uočiti trendove tijekom kriznih godina.

Cilj rada je pružiti teorijski okvir o pojmovnom određenju krize, istražiti uzroke, tijek i posljedice suvremene krize te objasniti predmet istraživanja na primjeru Republike Hrvatske pomoću dostupnih statističkih podataka.

Metode istraživanja koje se koriste pri izradi ovog rada će biti korištene u teorijskom i praktičnom dijelu rada. Rad se temelji na pregledavanju stručne i znanstvene literature te dostupnih statističkih podataka. Teorijski dio rada je napisan pomoću metoda kompilacije, deskripcije, analize i sinteze te induktivne i deduktivne metode, dok se empirijski dio temelji na tabličnim i grafičkim prikazima statističkih podataka vezanih uz predmet istraživanja.

Rad je podijeljen na pet dijelova. Uvodnim dijelom se objašnjava predmet istraživanja, ciljevi i metode rada te sadržaj rada. Drugim poglavljem pod nazivom „Opće značajke krize“ nastoje se objasniti pojam i vrste kriza te uzroci kriza. Treće poglavlje rada objašnjava suvremenu krizu koja je pogodila svijet, dok se kroz četvrto poglavlje detaljno analizira utjecaj krize na hrvatsko gospodarstvo kroz analizu različitih varijabli. Rad završava zaključkom.

2. OPĆE ZNAČAJKE KRIZE

Nastavak rada donosi uvid u pojam i vrste kriza te njihove uzroke s ciljem pružanja teorijske podloge za daljnji tijek istraživanja.

2.1. Pojam i vrste kriza

Grčka riječ *krisis* (κρίσις) -*krisi*, *krisis* označava izbor, odluku, preokret, opasnost, razlučivanje, odlučivanje podrazumijevajući iskazivanje mišljenja, prosudbe, procjene ili odluke. Dakle, kriza predstavlja ključnu ili odlučnu točku ili situaciju, odnosno određeni kritični ili prijelomni trenutak pri čemu se prepoznaje određena nestabilnost u društvenom, političkom ili ekonomskom području. „Ekonomska kriza predstavlja teško stanje u ekonomiji sa negativnim posljedicama poput velike nezaposlenosti, siromaštva, pada proizvodnje i sl. Uz ekonomsku, važno je istaknuti i političku krizu. Naime, krizna situacija predstavlja sveobuhvatan poremećaj u društvenom životu (koji obuhvaća i politički i ekonomski aspekt) iz kojeg je izlazak najčešće vrlo težak i dugotrajan. Društvena kriza označava stanje poremećenih odnosa u društvu opterećenom raznim neriješenim problemima.“¹

Krize se mogu pojaviti na individualnoj ili društvenoj razini. Ako se govori o individualnoj razini one se očituju kroz napetost, psihičko opterećenje, povećan stres, otežanu orijentaciju u vremenu i prostoru prilikom procesa odlučivanja, odnosno predstavljaju promjenu u uobičajenom funkcioniranju pojedinca. S druge strane, s društvenog aspekta, krize odražavaju prijetecu društvenu situaciju s aspekta politike, ekonomije, socijalnog i kulturnog aspekta predstavljajući zapreku koja onemogućuje normalan rad i izaziva drugu pojavu kao svoju posljedicu.

Dakle, može se uočiti da je kriza izrazito teško stanje nakon kojeg se očekuje ili rješenje nastalih problema ili katastrofa. Važno je povezati pojmove krize u različitim

¹ Ivanović, V. (2014): Pojam krize: konceptualni i metodologijski aspekti. Međunarodne studije, god. 14, br. 2, str. 9-29.

znanstvenim disciplinama. Dok primjerice medicinski leksikoni navode da je kriza bitna prekretnica, osobito u bolesti, koja onda dovodi ili do ozdravljenja ili smrti organizma, u općenitom smislu pod pojmom kriza u najširem smislu te riječi obuhvaćeno je stanje kojem prijete ono što je vrlo opasno u lošem smislu. Ipak, treba istaknuti da kriza, osim što negativno utječe na pojedinca ili društvo, može donijeti određena nova rješenja i otkriti mogućnosti za daljnji razvoj pojedinog gospodarstva.

Nastavak rada donosi uvid u vrste krize, objašnjavajući pritom svaku od njih.

2.1.1. Bankarska kriza

„U okviru financijskog sektora za banke se može reći da su najvažniji financijski posrednici iako financijski sustav postaje sve dublji te se na tržištu pojavljuju neki novi oblici financijske Inter medijacije koji su po svojim karakteristikama specifični.“² Sektor banaka svojim poslovanjem podupire cjelokupnu ekonomiju te povećava potencijale rasta i ekspanzije drugih industrija. Upravo zbog prethodno navedenog nedjelotvoran bankovni sektor može dovesti do nestabilnosti cjelokupnog gospodarstva pojedine zemlje što dovodi do pojave kriza. Može se uočiti da se kod bankarstva preuzimanje rizika ne može nikad u potpunosti izbjeći. Dakle, određena doza rizika u bankarskim poslovima je uvijek prisutna. S obzirom da banke, osim što ostvaruju dobit vlasnicima, utječu i na cjelokupno gospodarstvo, cilj svake države je stabilnost bankarskog sektora.

Na početku bankarske krize postoje određeni indikatori kao što je veći broj štetiša na banke i značajno smanjenje ukupnih bankarskih depozita, propadanje banaka, preuzimanje banaka, povećana pomoći od strane vlade, porast udjela loše aktive, porast gubitaka po plasmanima i sl.

² Šubić, R. (2009): Uloga stranih banaka u okrupnjavanju bankovne industrije. Ekonomski vjesnik : Review of Contemporary Entrepreneurship, Business, and Economic Issues, Vol. XXII No. 2.

Na vrhuncu bankarske krize dolazi do zatvaranja brojnih banaka sa visokim udjelom u ukupnoj aktivni bankarskog sustava ili sanacije banaka putem mjera vlade.

„Otkrivanje bankarske krize je izrazito teško jer u takvim situacijama dolazi do dva problema koji onemogućuju otkrivanje: problem asimetričnih informacija i problem dostupnosti stvarnih podataka o gubicima po plasmanima.“³

„Za identifikaciju kriza koristi se s nekoliko kriterija:

- udio gubitaka po plasmanima u ukupnoj bankarskoj aktivni premašuje 10%,
 - trošak sanacije banaka prelazi 2% BDP,
 - poremećaj se manifestira tako da država preuzima banke,
 - navala štediša na šaltere,
 - signali poput zamrzavanja depozita i produženih praznika u bankama,
- opća državna intervencija u bankarski sustav.“⁴

2.1.2. Valutna kriza

„S obzirom na uzroke, teorija valutne krize razlikuje nekoliko tipova krize:

- Prva generacija (“modeli špekulativnog napada”) nastaje kao pokušaj objašnjenja valutnih kriza u Meksiku (1973. - 1982.) i Argentini (1978. - 1981.). Navedeni modeli ističu da se uslijed neprimjerene makroekonomske politike pojavljuje valutna kriza.
- Modeli druge generacije (“modeli klauzule izlaza”), nastaju s ciljem obuhvaćanja odrednica špekulativnih napada u Europi i Meksiku 90-ih godina prošlog stoljeća, ističući pritom samoispunjavajuća obilježja krize i pojavu višestrukih ravnoteža.
- Treća generacija izdvaja posljedice moralnog hazarda u bankovnom sustavu i efekt zaraze kao ključne determinante valutne krize te s pomoću njih objašnjava valutne krize u jugoistočnoj Aziji od 1997. do

³ Ahec-Šonje, A. (2002): Analiza osjetljivosti bankarskog sustava – primjena signalne metode. Ekonomski pregled, Vol. 53 No. 9-10.

⁴ Ibidem

1998. Također, postoje brojni modeli koji se odnose na pojedinačne slučajeve kriza i koji su alternativna objašnjenja uzroka valutnih kriza izvan konvencionalnih generacijskih pravaca.“⁵

2.1.3. Dužnička kriza

Vanjska zaduženost predstavlja jedno od temeljnih makroekonomskih pitanja za nositelje ekonomske politike pojedine države. Kroz posljednja desetljeća u cijelom svijetu je aktualan problem zaduženosti, koji je izražen u tranzicijskim zemljama, ali i onim razvijenijim državama.

Prema opće prihvaćenim i međusobno usklađenim definicijama iz 2003. godine, „inozemni dug u bruto iznosu je stanje tekućih i bezuvjetnih obveza koje zahtijevaju plaćanje glavnice i/ili kamata koje dužnik rezident duguje nerezidentu u određenom trenutku. Ukupna zaduženost prema inozemstvu mjeri se pokazateljima stanja (poput stanja vanjskog duga, stanja glavnice itd.) i pokazateljima tijeka (primjerice otplata glavnice i otplata kamata u izvještajnom razdoblju).“⁶

Kao razlog zaduživanja u inozemstvu prvenstveno se javlja potreba zemalja za svježim kapitalom potrebnim za nove investicije ili pak nužnost otplate prijašnjeg duga i popunjavanje deficita u proračunu. Ipak, često dolazi do nenamjenskog i neučinkovitog trošenja novca što može dovesti do brojnih negativnih posljedica.

„Najvažnije karakteristike inozemnog duga je da su vjerovnici nerezidenti i postoji obveza otplate u ugovornoj valuti, robama ili uslugama, a vanjski dug sastoji se od četiri komponente⁷:

- javnog ili državnog (inozemnog) duga - inozemnih obveza javnih dužnika uključujući pritom središnju državu, lokalnu državu (i njihove agencije i tijela), banke, te autonomna tijela (poput javnih poduzeća);

⁵ Krznar, I. (2004): Valutna kriza: teorija i praksa s primjenom na Hrvatsku. Hrvatska narodna banka.

⁶ Galinec, D. (2007): Financiranje i granice održivosti deficita tekućeg računa platne bilance Republike Hrvatske. Doktorska disertacija. Ekonomski fakultet Zagreb.

⁷ Ibidem.

- državno ili javno garantiranog inozemnog duga - inozemnih obveza privatnih dužnika čiju otplatu garantira javno tijelo;
- privatnog ne garantiranog inozemnog duga - inozemnih obveza privatnog dužnika čiju otplatu ne garantira javno tijelo;
- dospjele neplaćene obveze (obveze u kašnjenju) na dugoročni dug definiraju se kao kumulirani iznosi glavnice i kamata koji su dospjeli na naplatu, ali nisu podmireni.“

„Dužnička kriza predstavlja situaciju u kojoj države nemaju mogućnost ispunjavanja ugovornih obveza po zajmovima dobivenim od inozemnih poslovnih banaka.“⁸

Nakon izbijanja naftne krize u sedamdesetima, međunarodno tržište kapitala okarakterizirano je velikom količinom slobodnih sredstava koji su posljedica viškova tzv. petrodolara zemalja koje izvoze naftu. Uslijed naglog porasta ponude kapitala, cijena kapitala postaje izuzetno niska. U takvoj situaciji brojne države u razvoju kojim je nedostajao kapital uočili su potencijal za ubrzani gospodarski razvitak što dovodi do zaduženja.

Početak osamdesetih godina 20. stoljeća na svjetskom tržištu kapitala dolazi do konsolidacije, kamatne stope počinju rasti, zemlje ulaze u dužničku krizu što je bilo posebice izraženo u kod zemalja u razvoju, kojima je osnova razvoja bio rast domaće potrošnje što je za posljedicu imalo deficite u platnim bilancama. S druge strane, države koje su izvozile u velikim količinama nisu bile toliko pogođene krizom. Zemlje koje su bile previše zadužene ušle upadaju i u krizu vanjske likvidnosti, što naglo usporava gospodarsku aktivnost, životni standard opada te dolazi do recesije.

„Uslijed prethodno navedenog, reprogramiranje duga predstavlja rješenje koje daje mogućnost smanjenja tereta servisiranja duga i zaustavljanje pada gospodarske aktivnosti, pri čemu je veliku ulogu imao MMF.“⁹

⁸ <http://www.poslovni.hr/leksikon/duznicka-kriza-1197> (pristupljeno 20. siječanj 2019.)

⁹ <http://www.poslovni.hr/leksikon/duznicka-kriza-1197> (pristupljeno 20. siječanj 2019.)

2.1.4. Špekulativna kriza

„Kada se govori o špekulativnoj krizi, prema Minskom kriza se sastoji od slijedećih razvojnih stupnjeva:

1. Posljedica su eksternog šoka poput rata, promjene preferencija i sl.
2. Dovoljno velik šok dovodi do gubitaka ili dobitaka. U situaciji većih dobitaka dolazi do poticanja investicija što nadalje dovodi do faze boom-a.
3. Faza boom-a eskalira kroz porast bankarskih kredita što dovodi do poticanja špekulacija.
4. Nastale špekulacije dovode do porasta potražnje za realnim dobrima i vrijednosnicama što potiče inflaciju. Kratkoročno, dolazi do investiranja uslijed rasta cijena.
5. Kroz povećanje cijena dolazi i do povećanja špekulacija što privlači stanovnike.
6. Špekulacija se kreće od racionalnog ponašanja ka iracionalnom čime se cijene sve više razlikuju od realnih. Većina pojedinaca ne razumije nastalu situaciju pa samim time podliježu manipulacijama.
7. Pojedini špekulanti prodaju robu ili vrijednosnice te počinje “juriš” na novac što dovodi do procesa sloma cijena.
8. Indikator koji upućuje na krizu može biti otkrivanje određene prijevare ili značajan pad cijene objekta špekulacije.“¹⁰

¹⁰ http://www.poslovnih.hr/media/PostAttachments/929823/fin_FINANCIJSKE%20KRIZE.pdf
(pristupljeno 24.lipanj 2019.)

2.2. Uzroci financijskih kriza

Uzroke financijskih kriza može se tražiti u različitim događajima i indikatorima, a u nastavku su objašnjeni najčešći.

2.2.1. Porast kamatnih stopa

Kada se govori o problematici kamatne stope važno je istaknuti da je to jedno od važnijih ekonomskih pitanja. Kamatna stopa se najjednostavnije može definirati kao cijena novca. Dakle, kamatna stopa ima ogromnu važnost u ekonomiji te je gotovo nemoguće naći ekonomski model koji u sebi ne sadrže kamatnu stopu. Uz navedeno, kamatna stopa na državnu obveznicu (bez rizična kamatna stopa) je temeljna investicija za investitore s kojom se vrši usporedba svih ostalih investicija u gospodarstvu.

„Govoreći o mijenjaju kamatnih stopa nemoguće je ne spomenuti banke koje su izrazito osjetljive na stanje u ekonomiji. Naime, s mijenjanjem stanja u ekonomiji mijenja se i kvaliteta kredita koje banka ima, a činjenica da klijenti koji su povjerali svoja sredstva banci, vjeruju svojoj banci predstavlja temelj bankarskog poslovanja i odgovornost za banke. Uslijed stabilnosti ekonomije kamatne stope se smanjuju, budući da se banke ne moraju osiguravati putem više kamatne stope kod poslovanja u aktivni.“¹¹

Promatrajući s aspekta krize, Forest Capie je podsjetio na to da su krize monetarne pojave, koje se „očituju fluktuacijama monetarnoga multiplikatora. Smanjenje monetarnoga multiplikatora posljedica je rasta gotovinsko-depozitnog omjera u korist gotovine što vodi do porastu kamatnih stopa i širenja financijske panike.“¹²

¹¹ http://www.neven-vidakovic.com/pdf/mojabanka/kamatna_stopa.pdf (pristupljeno 24. svibanj 2019.)

¹² Šonje, V. (2000): Financijska kriza: beskonačna priča? Hrvatska narodna banka.

2.2.2. Porast nesigurnosti

„Najvažniji cilj suvremenog tržišta kapitala je zaštititi investitore pri čemu su dimenzije te zaštite različite pa je unutarnji oblik te zaštite predviđen kroz propise prava društava. Najvažnija činjenica je da ulagatelj stječe članska prava koja mu pripadaju iz dionica poduzeća. Važan segment zaštite ulagatelja nalazi se i u propisima koji se koriste u odnosima između ulagatelja i brokerskih društava putem kojih investitori često stječu dionice poduzeća, dakle koriste usluge tih brokerskih društava.

Navedeni propisi vrlo često predstavljaju reakciju na zlouporabe i manipulacije koje se javljaju na tržištu vrijednosnih papira. S obzirom da takve pojave mogu dovesti do velikog nezadovoljstva i nepovjerenja investitor te same nesigurnosti, neophodno je da se one žestoko sankcioniraju.“¹³

Sigurnost financijskih tržišta predstavlja jedan od uvjeta privlačenja investitora, s obzirom da rijetki žele poslovati na nesigurnim tržištima, osim ako se radi o špekulantima i sudionicima čije je poslovanje sumnjivo, budući da oni imaju namjeru ostvariti iznadprosječne prinose u kratkom roku, a koji su mogući zbog visokih rizika. S porastom nesigurnosti na financijskom tržištu javlja se znatno otežana situacija zajmodavcima, jer im je teško napraviti selekciju dobrih od loših kredita. U takvoj situaciji dolazi do povećane opreznosti i odobravanja manjih kredita, što dovodi do pada kreditiranja, investiranja i cjelokupne gospodarske aktivnosti.

2.2.3. Učinci tržišne vrijednosti imovine na bilance

Kada se govori o situacijama kada je izražen snažan pad vrijednosti dionica na tržištu to sa sobom dovodi i pad vrijednosti poduzeća i pogoršanje stanja u bilanci izazivajući problem kod selekcije dobrih i loših poduzeća za plasiranje kredita. Dionice pojedinog poduzeća često za zajmodavca predstavljaju određeni kolateral budući da daju procjenu neto vrijednosti poduzeća. Uslijed pada cijena dionica, pada i vrijednost poduzeća te su zajmodavci manje voljni davati kredite jer je zaštita slabija. Stoga sa padom iznosa odobrenih kredita padaju i investicije i cjelokupna gospodarska aktivnost.

¹³ Mayo, H. (2012): Investments - an Introduction: 10th edition, Cengage Learning.

2.2.4. Problemi u bankarskom sektoru

Kao jedan od najčešćih uzroka financijskih kriza javljaju se problemi u sektoru bankarstva. Banke predstavljaju najznačajnije igrače na financijskim tržištima, s obzirom na činjenicu da raspolažu velikim količinama kapitala. Samim time, kada dođe do problema u poslovanju banke i pogoršanja bilance, dolazi i do situacije da banka ima manji iznos sredstava za kreditiranje, a posljedično dolazi i do smanjenja samih iznosa odobrenih kredita. Prethodno navedeno za sobom povlači smanjenje investicija i slabiju gospodarsku aktivnost. Također, kod banaka je specifično to da ako dođe do propasti jedne, a pogotovo neke veće i značajnije, često se počinje širiti panika i dolazi do propasti i drugih banaka, čak i onih koje su bile „zdrave“. Dolazi do nesigurnosti pa štediše počinju povlačiti svoje depozite jer se boje i time se smanjuje broj banaka na tržištu te uglavnom prežive one banke koje imaju dovoljno kapitala da mogu podnijeti takve izazove i iskušenja.

2.2.5. Špekulativni napadi na tečaj domaće valute

„Devizni tečaj je cijena valute jedne države izražena u valuti druge države pri čemu se pod pojmom deviza podrazumijeva potraživanje izraženo u stranoj valuti, ali i strani efektivni novac, a pojam valuta znači efektivni novac – novčanice i kovanice. Pritom je važno ukazati na dvije kotacije pod kojima se devizni tečaj može pojaviti na deviznom tržištu – izravnu i neizravnu, što podrazumijeva sljedeće:

- Izravno kotirani devizni tečaj predstavlja cijenu devize izraženu u domaćoj valuti, odnosno broj jedinica domaće valute koji treba dati za jedinicu strane.
- Neizravno kotirani devizni tečaj označava cijenu domaće valute izraženu u stranoj valuti, odnosno broj jedinica strane valute koji je potrebno dati po jedinici domaće. Dakle, neizravno kotirani devizni tečaj označava recipročnu vrijednost cijene devize izražene u domaćoj valuti, odnosno recipročnu vrijednost izravno kotiranoga deviznog tečaja.“¹⁴

¹⁴ Koški, D. (2013): Međunarodni i financijski menadžment. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Osijek.

U vremenu globalizacije, fiksni i polufiksni tečajni režimi postaju sve izloženiji opasnosti valutnih kriza. Zbog sve većih špekulativnih napada, pojedine zemlje je sustigao gospodarski krah. Napadi se događaju uslijed neuobičajeno velike međunarodne ponude domaće valute s obzirom na devize, pa samim time treba poduzeti jake protumjere. Kuna je podlegla jakom špekulativnom pritisku u 1999. godini, na kraju domaće bankarske krize, što je dovelo do deprecijacije kune i pada proizvodnje. Godine 2001., dolazi do novih pritisaka na tečaj kune. Od 2001. godine HNB je u svrhu sprječavanja aprecijacijskih pritisaka te održavanja stabilnosti kune, povećavao devizne pričuve intervenirajući na deviznom tržištu.¹⁵

¹⁵ Sajević, I. (2018): Devizne intervencije – usporedba razvijenih i zemalja u razvoju. Završni rad. Ekonomski fakultet Split.

3. SUVREMENA EKONOMSKA KRIZA U SVIJETU

Suvremene krize predstavljaju kompleksne pojave koje nastaju na svim područjima društvenog života, ne izbijaju na površinu bez upozorenja i postaju očite kad nastanu društveni poremećaji koji sprečavaju uobičajena kretanja.

Svjetska financijska kriza započela je u Sjedinjenim američkim državama, a ubrzo nakon toga proširila se na cijeli svijet. Gotovo svaku državu svijeta pogodili su mnogobrojni gospodarski problemi kao što je porast nezaposlenosti, pad bruto domaćeg proizvoda te smanjivanje proizvodnje. Među stanovništvom je rastao osjećaj nesigurnosti te se javljao strah od neizvjesne budućnosti koja se nije činila blistavom. Najnovija kriza je uz prethodno navedene gospodarske probleme obuhvatila i brojna financijska i realna tržišta diljem svijeta, što je dovelo do najvećeg smanjenja gospodarskog rasta u posljednjih par desetljeća. Najsnažnije je pogodila financijski sektor Europe i SAD-a. U njihovim bankarskim sustavima započeli su problemi sa likvidnošću i solventnošću te je bilo nužno poduzeti mjere koje bi riješile ili barem ublažile probleme koje je donijela kriza. Brojne banke su propale ili su pak bile na samoj granici propadanja. Nastavak rada donosi uvid u uzroke, tijek i posljedice suvremene krize te rješenja za izlazak iz krize.

3.1. Uzroci suvremene krize

Uz inherentnu nestabilnost financijskog sektora, uzroci suvremene krize nalaze se i u posljedicama različitih neoliberalnih reformi koje su dominirale kod zapadnih zemalja od osamdesetih godina 20. stoljeća, pri čemu se ističe odgovornost SAD-a. Naime, uslijed neodrživog koncepta razvoja koji se temeljio na potrošnji i "inicijalizaciji" ekonomije, deregulacije financijskog tržišta koja je pogodovala uvođenju niza rizičnih inovacija, smanjenja stope progresivnog poreznog opterećenja i politika niskih kamatnih stopa dolazi do brojnih negativnih posljedica koje uzrokuju krizu.

Uslijed deregulacije i nekontroliranog priljeva inozemnog kapitala na američko financijsko tržište dolazi do temelja za razvitak rizičnog špekulativnog poslovanja. S obzirom da su od tada komercijalne banke mogle obavljati investicijske poslove, došlo je do ulaska u visoko rizične poslove kako bi se stvorili visoki profiti. Dakle, u to

vrijeme je bitno povećan opseg aktivnosti koji je stajao na raspolaganju bankama. No u takvoj situaciji rizici su podcijenjeni pa nije bilo vremena za razviti adekvatne mjere koje bi dovele do smanjenja rizika. „Tri su pogrešne pretpostavke na kojima su se temeljile financije 21. stoljeća“¹⁶:

- vladalo je uvjerenje da su moderna tržišta kapitala postala toliko napredna da će se rizik uvijek moći prodati dalje,
- investitori su se oslanjali na izvještaje agencija za procjenu rizika koji su se pokazali krajnje nepouzdanima,
- vjerovalo se da je proces *slicing and dicing* duga učinio financijski sustav stabilnijim. Njime je (navodno) rizik ogluhe raspoređen na milijune investitora, pa je stoga sustav postao sposobniji za amortizaciju eventualnih šokova.

Politika je, kroz popuštanje regulatornih uvjeta, dala financijskim institucijama slobodu djelovanja što je na kraju krajeva dovelo do kraha američkog bankarstva. Uz politiku, i drugi čimbenici su pridonijeli razvoju krize. „Guverner Kineske centralne banke Zhou Xiaochuan, kako je navedeno u Iley i Lewis (2011), okrivio je Wall Street i različite čimbenike kao što su računovodstvena pravila, agencije za kreditni rejting, sekuritizacija kreditiranja i slabi bankovni standardi. Drugi izvještaji ističu i pohlepu, neodgovorno ponašanje i prekomjerni dug i poluge. Tek kasnije su se ti faktori stavili u širi kontekst kada se pažnja okrenula prema korijenima globalnog makroekonomskog podrijetla krize.“¹⁷

3.2. Razvijanje suvremene krize

„Razvoj suvremene krize može se opisati kroz sljedeće natuknice:

- Cijene nekretnina na američkom tržištu dosegnule su vrhunac u srpnju 2006., a poslije toga dolazi do značajnog opadanja, što uzrokuje slom tržišta drugorazrednih hipoteka godinu dana poslije, a nakon toga i

¹⁶ Mlikotić, S. (2010): Globalna inancijska kriza - uzroci, tijek i posljedice. Pravnik, 44, 2 (89)

¹⁷ Štefulić (2012): Kompenzacije menadžera kao jedan od uzroka financijske krize. Oeconomica Jadertina 2/2012.

širenje ogluha na druge hipotekarne razrede i različite probleme kod međubankovne trgovine.

- Tijekom 2008. zabilježen je daljnje smanjenje cijena nekretnina od 17%, a 40% drugorazrednih hipoteka iz 2006. godine postaje problematično do sredine 2008.godine.
- Iako su poduzete različite mjere države, u Sjedinjenim državama, Japanu i Europi, u 2008. godini kriza se širi i zahvaća globalno tržište, a ozbiljnost situacije uočena je uslijed kraha Bearn Stearnsa, koja je bila među top pet investicijskih banaka u SAD-u. Naime, u ožujku 2008-godine ta banka je sanirana putem zajedničke intervencije Federalnih rezervi i JPMorgan Chasea.
- Rujan 2008. obilježen je dramatičnim razmjerima krize, a posljedice su teška kreditna kontrakcija, smanjenje vrijednosti na burzama širom svijeta i krah nekih od najvećih financijskih institucija. Bila je vidljiva nesigurnost i nepovjerenje u kreditnu sposobnost partnera, padaju cijene vrijednosnica, a kamatne stope na međubankovne kredite i državne vrijednosnice u rujnu i listopadu dostigle su najveće razine u posljednjih nekoliko desetljeća. Sve lošiji rezultati realnog sektora dovode do nove panične prodaje vrijednosnica diljem svijeta na kraju rujna i u listopadu.
- Promatrajući globalno, u početku listopada pad vrijednosti dionica iznosio je više od 10 000 milijardi dolara, a u 2008. zabilježen je ukupan pad od 40%.
- Osim SAD-a, kriza zahvaća i japanski i europski financijski sustav, a pred bankrotom su se našle brojne financijske institucije: nizozemsko – belgijski Fortis, francusko – belgijska Dexia, britanski Bradford & Bingley i Northern Rock, njemački Hypo Real Estate, nizozemski ING i Aegon, itd.
- Krajem 2008. globalni financijski sustav našao se pred kolapsom i morao je biti spašavan daljnjim državnim intervencijama. Nastojeći ponovno pokrenuti financijski sustav, razvijene zemlje pružile su državna jamstva za štedne depozite i međubankovne posudbe, dokapitalizirale banke javnim fondovima i preuzimale rizične plasmane, odobrile fiskalne olakšice, utjecale na visinu kamatnih stopa te

poduzele niz drugih mjera čija je vrijednost iznosila otprilike 4 000 milijardi dolara.“¹⁸

3.3. Posljedice suvremene ekonomske krize

Iako su poduzete različite mjere, turbulencije unutar financijskog sustava širile su se i na druge sektore te se financijska kriza pretvorila u jednu od najgorih ekonomskih kriza u modernoj povijesti. Povlačenje kapitala i zaoštavanje kreditnih uvjeta globaliziranu je ekonomiju stajalo pada potrošnje, proizvodnje i opsega trgovine, uzrokujući rast nezaposlenosti s potencijalno opasnim posljedicama po socijalnu stabilnost velikog dijela nacionalnih država. Krajem 2008. dolazi do smanjenja industrijske proizvodnje i opsega trgovine, a takvi se trendovi u 2009. dodatno zaoštavaju. Razvijene zemlje suočene su s recesijom, a zemlje u razvoju s znatnim usporavanjem gospodarskog rasta. Kriza financijskog sektora i njome izazvani poremećaji u opskrbi kreditima, uz povećane stope štednje, imali su za posljedicu smanjenje ulaganja u fiksni kapital i potrošačka dobra, čime se objašnjava ubrzan pad globalne potražnje. Posljedično, globalna industrijska proizvodnja bilježi pad od 13% u razdoblju od rujna 2008. do ožujka 2009. godine.¹⁹

3.4. Rješenja za izlazak iz krize

Za svladavanje kriznih situacija značajno je sljedeće²⁰:

- opažanje, razumijevanje i razmatranje karakteristika činjeničnog stanja kriznog područja;
- proučavanje uzroka i posljedica (specifične tradicije, stupanj razvoja, društvene i političke prilike);

¹⁸ Mlikotić, S. (2010): Globalna inancijska kriza - uzroci, tijek i posljedice. Pravnik, 44, 2 (89)

¹⁹ Mlikotić, S. (2010): Globalna inancijska kriza - uzroci, tijek i posljedice. Pravnik, 44, 2 (89)

²⁰ Ivanović, V. (2014): Pojam krize: konceptualni i metodologijski aspekti. Međunarodne studije, god. 14, br. 2, str. 9-29

- utvrđivanje metode rada za svladavanje krizne situacije (interesi društva, uvjeti za povećanje životnog standarda i društvenog razvoja, učvršćivanje privrede, davanje važnosti kulturi, obrazovanju i istraživanju, zdravstvu i socijalnoj zaštiti te zaštiti ranjivih skupina stanovništva, praćenje odnosa vojnih izdataka i troškova za obrazovanje/zdravstvo, razmjena informacija, sloboda izražavanja, kreativnost, kritičko mišljenje – razmatranje osjetljivih tema, javno i stručno problematiziranje važnih i nepopularnih pitanja dobrovoljnim neslaganjem u nastojanju da se problem riješi, inicijative relativno neovisne o vlasti, uspostava stručnih i sposobnih timova u kojima su upravljači rukovođeni javnim, a ne privatnim interesima, usklađivanje mogućnosti s ciljevima, demistifikacija politizacije, oslobađanje od ideoloških naslaga, izbavljenje društva iz stega siromaštva, straha, poniznosti i pokornosti, obrazovanje samosvjesnih i slobodnih pojedinaca);
- kontrola kriznih situacija;
- ostvarivanje pretpostavki mira (uvjeti za beskonfliktni razvoj, integracijske procese i prosperitetni razvoj čovječanstva; ne govoriti da se traži put do mira, mir je put kojim se treba krenuti odmah.

4. HRVATSKO GOSPODARSTVO O UVJETIMA KRIZE

Zbog rastućih troškova zaduživanja, gospodarska aktivnost u Hrvatskoj značajno usporava sredinom 2008., a početkom 2009. počinje razdoblje velike recesije koje se okarakterizirano sljedećem događajima²¹:

- dolazi do smanjenja industrijske proizvodnje i maloprodaje u dvoznamenkastim stopama na godišnjoj razini,
- porast BDP-a i stope osobne potrošnje usporen je posljednjih 6 mjeseci 2008. godine, a različiti indikatori upućuju na ozbiljnu recesiju u početku 2009. godine,
- zbog oslabljene domaće potrošnje uvoz opada više od izvoza, što neznajčajno poboljšava kronični manjak u robnoj razmjeni,
- unatoč rastu kamatnih stopa, i banke i poduzeća nastavili zaduživati u inozemstvu.

Nastavak rada donosi uvid u utjecaj krize na hrvatsko gospodarstvo.

4.1. Analiza hrvatskog gospodarstva

4.1.1. Ekonomska politika Hrvatske 1990. – 2009. godine

Za gospodarski razvoj Hrvatske može se reći da je već godinama ograničen brojnim zaprekama, poput unutarnjih faktora, odnosno vođenja neadekvatne politike, ali i problema svjetskih razmjera kao što je financijska kriza.

Dakle, u posljednjem desetljeću 20. stoljeća vlast u Hrvatskoj nije bila na pravi način ograničena zakonom; niti je efektivno bila podložna zakonu, niti je zakon postavljao čvrste granice do kojih vlast ima pravo ići. Vlada je imala snažan izborni legitimitet, te su joj samim time propisi davali široka prava intervencije u području privatnoga, što se posebice odnosilo na alokaciju privatnog vlasništva u razdoblju pretvorbe i

²¹ Bokan, N. i sur (2010): Utjecaj financijske krize i reakcija monetarne politike u Hrvatskoj. Hrvatska narodna banka.

privatizacije. „Ukoliko u današnje vrijeme više i nije sasvim tako, posljedice klijentelističkog modela privatizacije su proizvedene i ostale. Pritom se prvenstveno misli na činjenicu da je u pretvorbi i privatizaciji bolje prošao onaj tko je ulazio u *personalnu koaliciju* s političkom vlašću ili tko je uspio oformiti ili učlaniti se u određenu interesnu skupinu koja je mogla sklapati saveze s drugim elitama. Čak i oni koji su unutar elita predstavljali tzv. oporbu i koji su se zalagali za deregulaciju tržišta („tehnokratska frakcija” u vladajućem HDZ-u) realizirali su svoj prostor u kojemu dolaze do komparativne prednosti nakon što su stekli i konsolidirali formalno-vlasničku i neformalno-statusnu kontrolu nad resursima.“²² Iako zvuči paradoksalno, upravo je prespori razvoj tržišta (kapitala u ovom slučaju) omogućio da se pod krinkom uspostave tržišne ekonomije dobar dio prvobitne alokacije vlasničkih prava obavi mimo transparentnog tržišta.

Prethodno navedeni obrazac nije se značajno promijenio ni početkom 21. stoljeća. „Usklađivanjem s europskim propisima prostor je uređen, ali oni koji su se snažili situirali su se u svom privilegiranom položaju. Ne zapaža se u tom prostoru značajan priljev novih članova. Iako je navedenu tvrdnju teško dokazati, provedenim istraživanjima menadžerskih i organizacijskih struktura u sektoru poduzeća vidljiva je nepromjenjivost vodećih osoba i njihovih uloga u odnosu na ranu fazu tranzicije.“²³

„Promatrajući hrvatske vlade u vrijeme krize, može se uočiti da nijedna od vlada nije ponudila konkretan program za oporavak gospodarstva što je vidljivo iz sljedećih činjenica:

- Poznati tzv. „*power point* program“ Jadranke Kosor bio je usamljeni pokušaj njenih solidnih savjetnika, koji nije imao nikakvu političku podršku i perspektivu – jednostavno, politička elita nije ozbiljno shvatila cijelu priču i blokirala je potrebne duboke reforme.
- Sve hrvatske krizne vlade oslanjale su se na *ad hoc* poteze. Zajedničke su im bile česte promjene strategije i taktike, što je

²² Ivanković, Ž. i Šonje, V. (2011): Nedemokratski kapitalizam i nova tranzicija. Zagrebački ekonomski forum.

²³ Ibidem

uključivalo i promjene glavnih sudionika ekonomske politike, a to dobro ilustrira lutanja i promjene personaliziranih smjerova politike.

- Sve su vlade imale visoku toleranciju prema deficitima i rastu javnog duga koji ili nisu percipirale kao problem, ili su ga – posve pogrešno – smatrale pukom posljedicom izostanka rasta te su inzistirale na čuvanju državnih rashoda, pravdajući to navodno štetnim utjecajem njihova eventualna smanjenja na ekonomski rast. Takvom je gledanju na problem pogodovalo historijski jedinstveno svjetsko okružje obilne ponude jeftina novca te bi tek povremeni prekidi u tom ugodnom monetarnom ambijentu navodili vlade na neke ozbiljnije poteze iz straha od nemogućnosti financiranja. No, ti su se potezi uglavnom svodili na povećanje poreznog opterećenja.“²⁴

4.1.2. BDP

„Bruto domaći proizvod definira se kao ukupan zbroj cjelokupne gospodarske aktivnosti u jednoj zemlji, neovisno o tome tko posjeduje proizvodna sredstva.“²⁵ Stoga se postizanje rasta BDP-a nameće kao konačni cilj ekonomske politike i to je ono što javnost smatra uspješnim, a time se najčešće vode i nositelji ekonomskih odluka iz čega se jasno vidi važnost pokazatelja BDP-a.

Nastavak rada donosi analizu BDP-a Hrvatske u razdoblju od 2000. do 2018. godine kako bi se uočili trendovi vezani uz ovaj pokazatelj prije, za vrijeme i nakon krize.

²⁴ Zagrebački ekonomski forum – gospodarstvo i država u krizi. Dostupno na: http://iju.hr/Dokumenti/fju_zef.pdf (pristupljeno 27. svibanj 2019.)

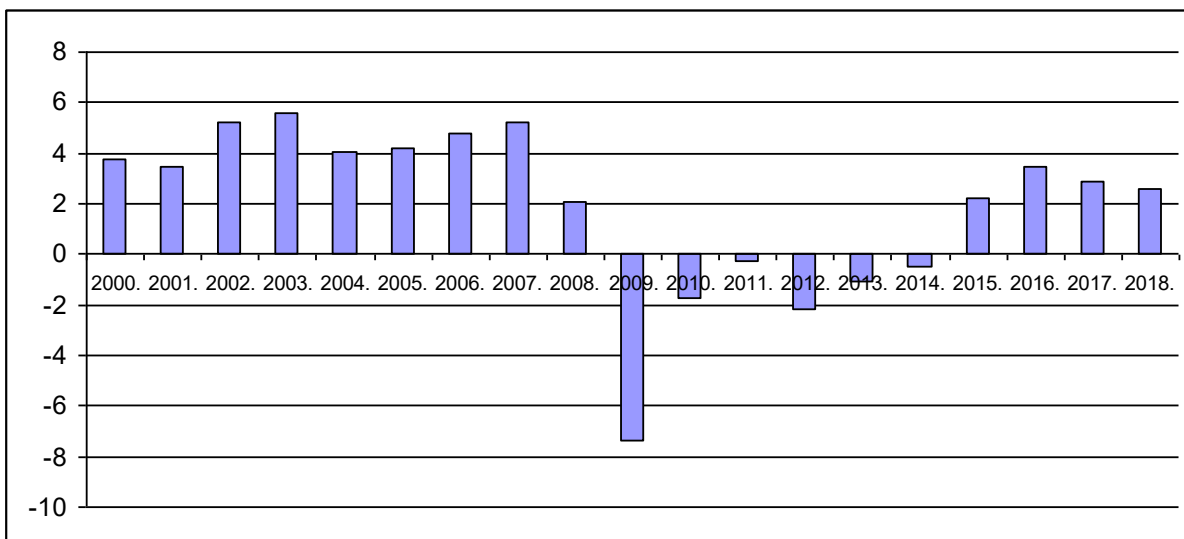
²⁵ Stutely, R., (2007): Ekonomski pokazatelji: smisao ekonomije i ekonomskih indikatora. *Masmedia i Poslovni dnevnik*, Zagreb

Tablica 1: Odrednice BDP-a Republike Hrvatske od 2000. do 2018. godine

	Stopa rasta BDP-a	BDP per capita (u \$)	BDP (u \$)
2000.	3,76	4919,628	21774273832
2001.	3,43	5245,421	23289671102
2002.	5,25	6053,716	26878499206
2003.	5,56	7805,881	34658113497
2004.	4,08	9365,742	41574530816
2005.	4,16	10224,3	45416358502
2006.	4,79	11363,42	50453577898
2007.	5,2	13546,7	60093222709
2008.	2,1	15893,86	70481451449
2009.	-7,4	14157,14	62703143057
2010.	-1,7	13505,75	59829574391
2011.	-0,3	14539,18	62375044443
2012.	-2,2	13235,98	56565475275
2013.	-1,06	13574,74	58085856019
2014.	-0,5	13467,47	57629518806
2015.	2,2	11638,08	49425513611
2016.	3,5	12366,82	51623429121
2017.	2,9	13383,68	55201417479
2018.	2,6	14689,09	60805659436

Izvor: izrada autora prema: <https://data.worldbank.org>

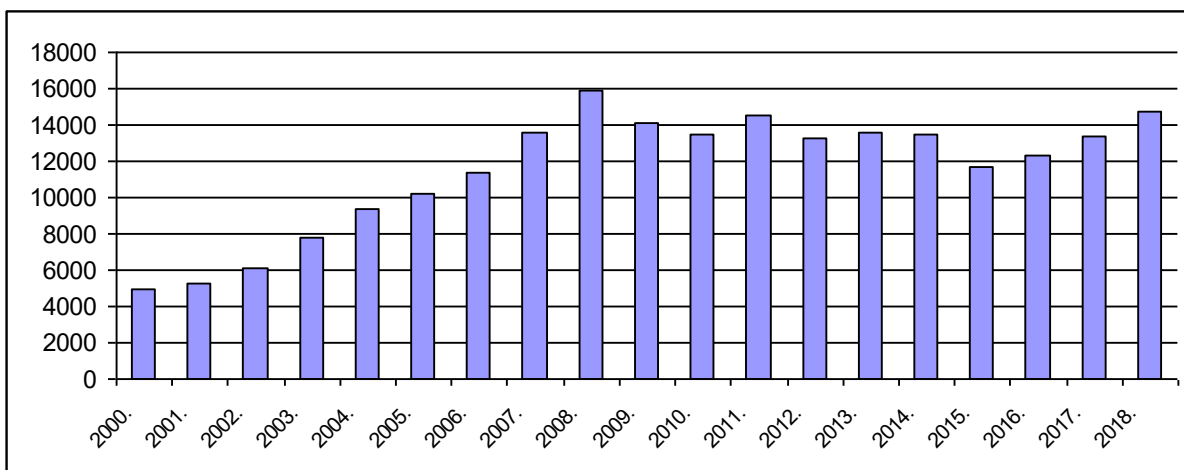
Već se na grafikonu 1 koji prikazuje stopu rasta BDP-a uočava utjecaj krize. Naime, pozitivne stope rasta vidljive su u razdoblju od 2000. do 2008. nakon čega slijedi nagli pad, odnosno razdoblje negativnih stopa rasta kao posljedica krize. U 2015. ponovno dolazi do pozitivne stope što odražava izlazak iz krize, a trend se nastavlja do 2018. godine.

Grafikon 1: Stopa rasta BDP-a od 2000. do 2018. godine

Izvor: izrada autora prema: <https://data.worldbank.org>

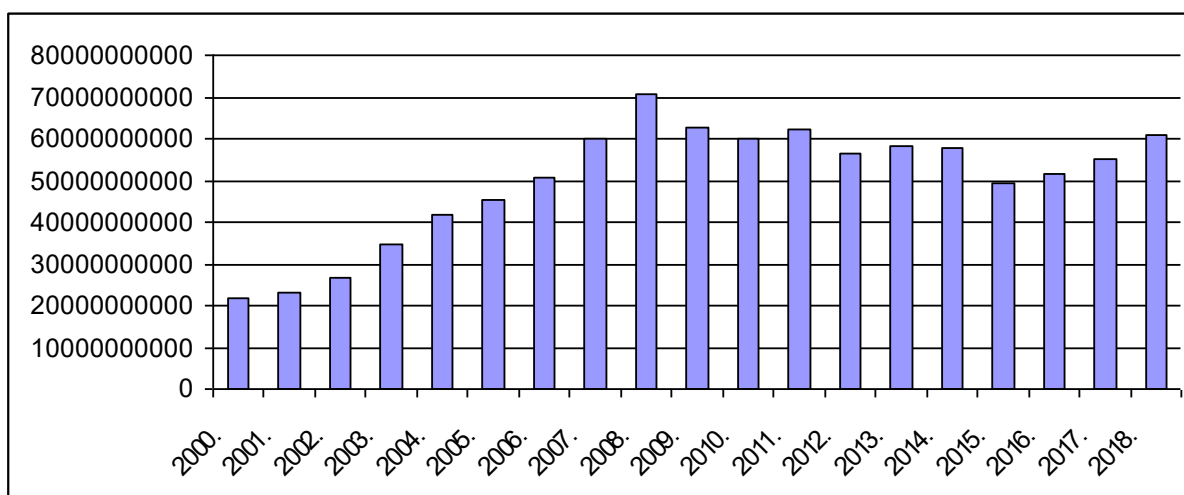
Promatrajući BDP po stanovniku vidljiv je kontinuiran rast do 2007. godine nakon čega, uslijed posljedica krize, dolazi do značajnijeg pada. Posljednjih godina promatranog razdoblja može se uočiti ponovni trend rasta.

Grafikon 2: BDP po stanovniku od 2000. do 2018. godine

Izvor: izrada autora prema: <https://data.worldbank.org>

Kao i u slučaju BDP-a po stanovniku, iznos BDP-a (grafikon 3) se stalno povećava do 2008. godine, a zatim dolazi do pada i oscilacija.

Grafikon 3: BDP RH od 2000. do 2018.godine

Izvor: izrada autora prema: <https://data.worldbank.org>

4.1.3. Vanjski dug

Problem inozemne zaduženosti Republike Hrvatske postoji od njene neovisnosti i značajno utječe na njen gospodarski razvoj. Uzroci tog problema su brojni, a mogu se podijeliti na endogene i egzogene faktore zaduženosti. Naime, endogeni faktori pretpostavljaju pogrešno vođenje makroekonomske politike zemlje, dok su egzogeni faktori posljedica promjene uvjeta zaduživanja na svjetskim financijskim tržištima.

Endogeni faktori zaduženosti koji su tijekom posljednjeg desetljeća najviše utjecali na preveliku vanjsku zaduženost zemlje su²⁶:

- prekomjerna razina potrošnje (ponajviše sektora stanovništva i nefinancijskih institucija),
- prekomjerni uvoz roba i usluga,
- zastarjeli tehnološki procesi,
- neuključenost Hrvatske u Paneuropski sustav kumulacije podrijetla robe
- nerealna razvojna politika zemlje koja se ogleda u višku investicija nad štednjom što dovodi do potrebe za inozemnim zaduživanjem.

²⁶ Andrijević –Matovac, V. i Jošić, H. (2010): Održivost vanjskog duga Republike Hrvatske. Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, godina 8, br. 1.

Najvažniji egzogeni faktori zaduženosti koji su utjecali na preveliku vanjsku zaduženost zemlje su²⁷:

- razlika u referentnim kamatnim stopama na zaduživanje u zemlji i inozemstvu,
- precijenjenost realnog efektivnog tečaja kune
- utjecaj inozemne konkurencije na glavnim izvoznim tržištima.

U tablici 2 prikazani su pokazatelji stanja bruto inozemnog duga u razdoblju od 2008. do 2014. godine.

²⁷ Andrijević –Matovac, V. i Jošić, H. (2010): Održivost vanjskog duga Republike Hrvatske. Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, godina 8, br. 1.

Tablica 2: Pokazatelji stanja bruto inozemnog duga RH od 2008. do 2014. godine

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Bruto inozemni dug	40.590,0	45.600,4	46.908,4	46.948,4	45.297,2	46.085,3	46.663,8
BDP	48.135	45.093	45.022	44.737	43.959	43.516	43.045
Izvoz roba i usluga	18.531,9	15.532,5	17.018,3	18.118,4	18.330,9	18.755,3	19.972,8
Izvoz roba i usluga+ tekući transferi	19.602,4	16.536,9	18.080,7	19.264,3	19.487,2	19.859,3	21.073,9
Stanje međunarodnih pričuva	9.120,9	10.375,8	10.660,0	11.194,9	11.235,9	12.907,5	12.687,6
Kratkoročni inozemni dug	5.085,6	4.350,3	5.225,6	5.810,5	3.524,3	3.470,8	3.027,4
Multilateralni dug	3.800,3	4.389,0	5.162,1	5.285,9	5.582,6	6.003,9	6.424,8
POKAZATELJI STANJA							
TED/Y	84,32%	101,12%	104,19%	104,94%	103,04%	105,90%	108,41%
TED/E	219,02%	293,58%	275,63%	259,12%	247,11%	245,72%	233,63%
TED/E2	207,07%	275,82%	259,44%	243,71%	232,44%	232,05%	221,43%
IR/TED	22,47%	22,75%	22,72%	23,84%	24,80%	28,01%	27,19%
stD/TED	12,53%	9,54%	11,14%	12,38%	7,78%	7,53%	6,49%
mD/TED	9,36%	9,63%	11,01%	11,26%	12,32%	13,03%	13,77%

Izvor: Gudelj, M. (2016): Statistička analiza inozemne zaduženosti Hrvatske u razdoblju od 1990. do 2013. godine. Diplomski rad. Ekonomski fakultet Split.

Pokazatelj TED/Y prelazi razinu od 100% u svim promatranim godinama osim 2008. što znači da je bruto inozemni dug u kriznim godinama veći od bruto domaćeg proizvoda. Ukoliko je vrijednost ovog pokazatelja veća od 80% zemlja se smatra visokozaduženom što je slučaj Republike Hrvatske u svim promatranim godinama. TED/E, odnosno udio vanjskog duga u izvozu roba i usluga značajno je pogoršan u 2009. godini kada je iznosio 293,58%. Nakon toga se smanjuje, no i dalje je veći od 220% što znači da i prema ovom pokazatelju Hrvatska spada visoko zadužene zemlje. Pokazatelj TED/E2 kojem su pribrojeni tekući transferi vrijednosti izvoza roba i usluga bilježi nešto niže vrijednosti u odnosu na TED/E, ali to nema utjecaja na ocjenu zaduženosti Hrvatske. Pokazatelj pokrivenosti bruto inozemnog duga međunarodnim pričuvama IR/TED u prvim godinama kriznog razdoblja kreće se na

razinu od oko 22% , a nakon toga se njegova vrijednost postupno povećava do 27,19% u 2014. godini. Udio kratkoročnog duga u ukupnom inozemnom dugu sD/TED se kreće na razini od 9,54% 2008. do 12,38% u 2011. godini, nakon čega se uočava trend postupnog smanjivanja vrijednosti čime se smanjuje vanjska ranjivost u slučaju financijskih poremećaja. Udio multilateralnog duga u ukupnom inozemnom dugu mD/TED se tijekom cijelom promatranog razdoblja povećavao, s razine od 9,36% 2008. godine do 13,77% u 2014. godini.

Razdoblje krize karakterizira kontinuirano povećanje inozemnog duga sektora države koja je u predkriznom razdoblju smanjivala dinamiku zaduživanja u inozemstvu, orijentirajući se više na zaduživanje na domaćem tržištu. Sektor banaka bilježi povećanje inozemne zaduženosti do 2011. godine, ali nižim stopama rasta nego što je to bilo prije krize.²⁸

4.1.4. Vanjskotrgovinska razmjena

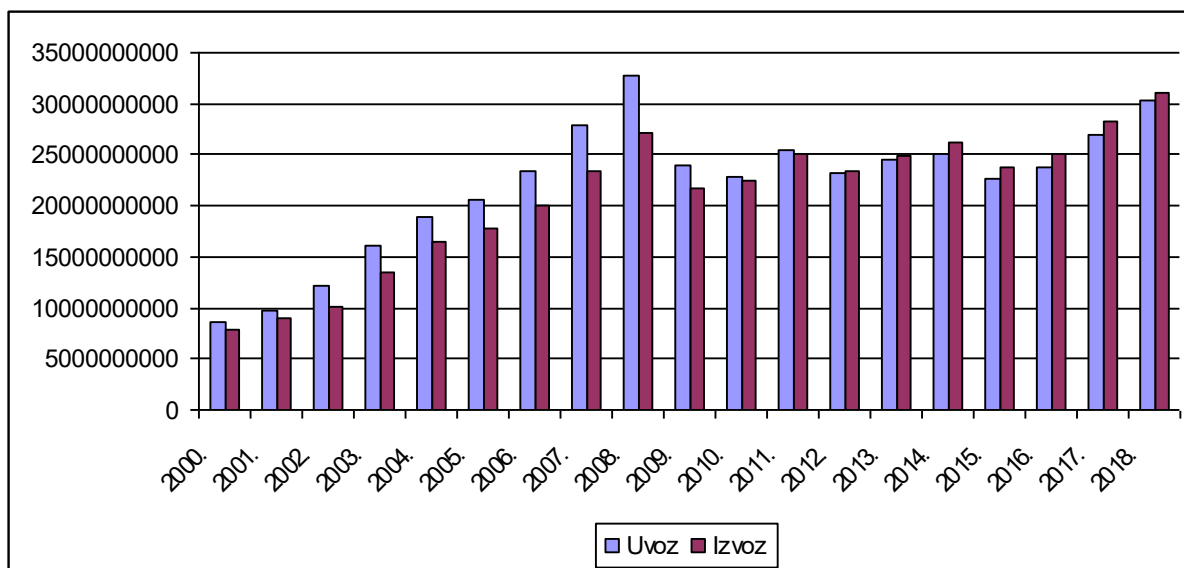
Kao jedna od važnijih odrednica razvijenosti pojedine države javlja se stupanj vanjskotrgovinske razmjene. „Uspješnost gospodarstva pojedine države na međunarodnom tržištu ponajprije ovisi o konkurentskoj sposobnosti svih njenih poslovnih subjekata koji su uključeni u vanjskotrgovinsko poslovanje, odnosno u međunarodnu razmjenu. Stoga na globalnome svjetskom tržištu samo one nacionalne ekonomije, odnosno poslovni subjekti tih nacionalnih ekonomija, ostvaruju konkurentsku prednost ukoliko su sposobne kreirati veću ekonomsku vrijednost u odnosu na svoje konkurente.“²⁹

Vanjska trgovina predstavlja dio cjelokupne trgovine, a može se definirati kao razmjena proizvoda i usluga između poslovnih partnera iz dviju ili više zemalja, odnosno dvaju ili više carinskih područja. Kao temeljna funkcija vanjske trgovine javlja se pribavljanje proizvoda i usluga za potrebe stanovništva i gospodarstva te plasman proizvoda i usluga na strana tržišta. Upravo iz prethodno navedenog vidljivo

²⁸ Gudelj, M. (2016): Statistička analiza inozemne zaduženosti Hrvatske u razdoblju od 1990. do 2013. godine. Diplomski rad. Ekonomski fakultet Split.

²⁹ Kovač, I. (2012): Trendovi i karakteristike međunarodne robne razmjene Republike Hrvatske, Ekonomski vjesnik, 25, 1, str. 41-62.

je da vanjskotrgovinska razmjena dobara i usluga ima veliku ulogu u stupnju razvoja pojedine države, a njena uspješnost očituje se kroz veći izvoz veći od uvoza.

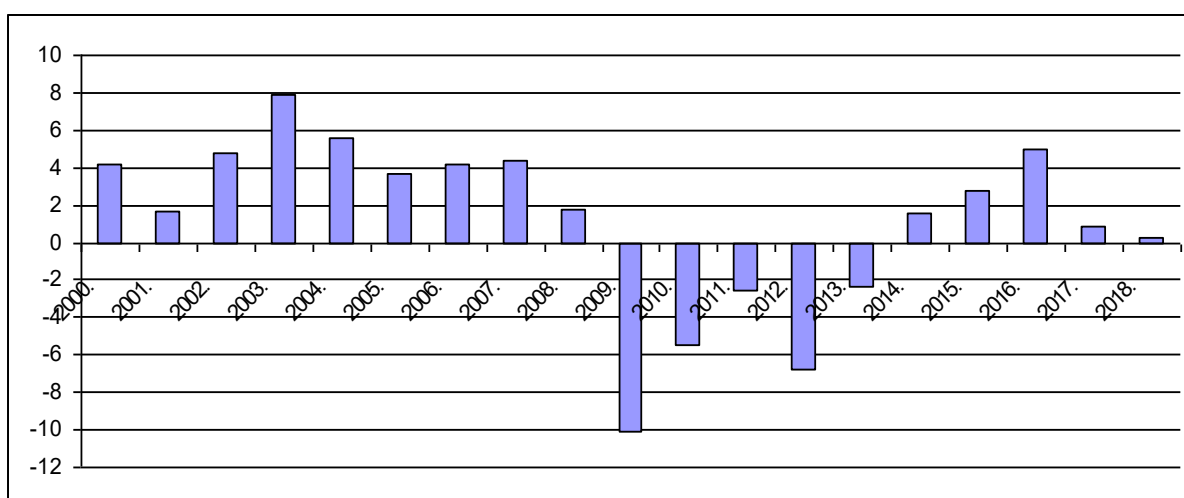
Grafikon 4: Vanjska trgovina RH od 2000. do 2018. godine

Izvor: izrada autora prema: <https://data.worldbank.org>

Na početku promatranog razdoblja uvoz i izvoz kontinuirano rastu, a do njihovog osjetnog pada dolazi u 2009. godini kada slijede oscilacije. Od 2015. do 2018. vidljiv je ponovni kontinuirani rast uvoza i izvoza.

4.1.5. Industrijska proizvodnja

Industrija predstavlja jedan od najznačajnijih čimbenika rasta svake zemlje koja teži gospodarskom razvoju i napretku. Naime, industrijski rast dovodi do brojnih pozitivnih posljedica za cjelokupno gospodarstvo te samim time utječe i na ostale ekonomske razvojne ciljeve društva pa se od iznimne važnosti ističe uspostavljanje i provođenje ciljeva industrijske politike.

Grafikon 5: Stopa rasta industrije RH od 2000. do 2018. godine

Izvor: izrada autora prema: <https://data.worldbank.org>

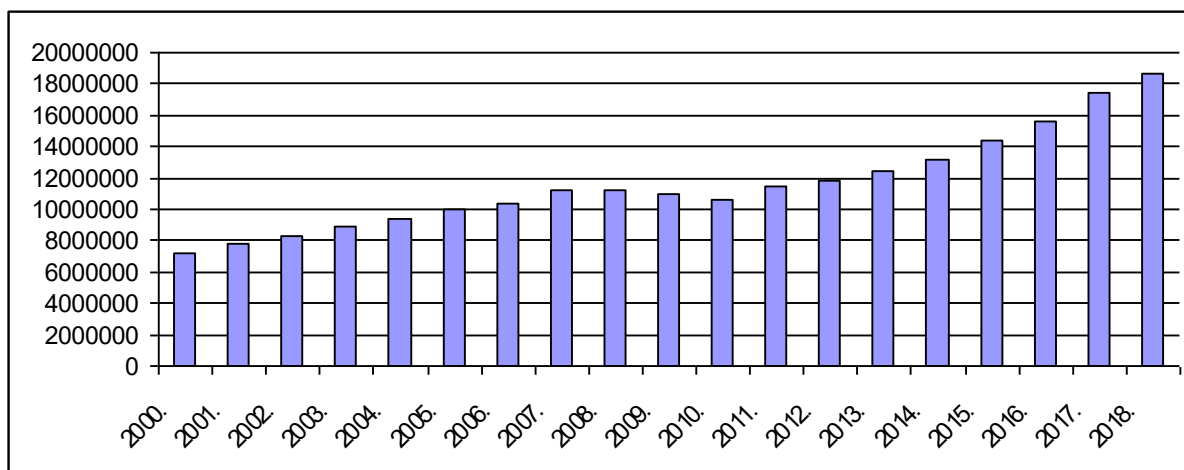
Grafikon 5 ukazuje na značajne oscilacije stope rasta industrije, a najmanje vrijednosti, odnosno negativne stope rasta zabilježene su tijekom financijske krize, dok u 2014. godini stopa rasta industrije ponovno bilježi pozitivnu vrijednost.

U Republici Hrvatskoj je produbljen proces deindustrijalizacije što pokazuju istraživanja Ekonomskog instituta Zagreb. prema rezultatima, smanjuju se radno-intenzivne aktivnosti unutar prerađivačke industrije u cijeloj istočnoj Europi. Koliko se Republika Hrvatska zadržala u procesu deindustrijalizacije govori i činjenica da je 2010. godine bila na začelju skupine zemalja srednje i istočne Europe prema udjelu radnog intenziteta u prerađivačkoj industriji. Prema navedenom kriteriju od Republike Hrvatske su lošije samo Litva i Latvija. Uz smanjeni udio radnog intenziteta u

prerađivačkoj industriji dolazi i do problema izvozne konkurentnosti prerađivačke industrije. „Kroz prošlost Republiku Hrvatsku je karakterizirala upravo cjenovna konkurentnost, ali kako kroz vrijeme nije mogla izgraditi konkurentnost prema kvaliteti to je dovelo do negativnih posljedica na industriju te u konačnici na cijelo gospodarstvo. Stoga je od početka tranzicije pa do danas od treće najbogatije postala je druga najsiromašnija nova članica Europske Unije.“³⁰

4.1.6. Turizam

Kao jedna od najznačajnijih gospodarskih grana Hrvatske javlja se turizam koji se sve više razvija i poprima nove oblike te zbog proširivanja ponude i zadovoljavanja turista, širi svoje djelovanje na neke druge sektore ili ga barem veže uz njih, pa danas djeluje u kooperaciji s njima, utječući na taj način na cjelokupno gospodarstvo.

Grafikon 6: Dolasci turista u RH od 2000. do 2018. godine

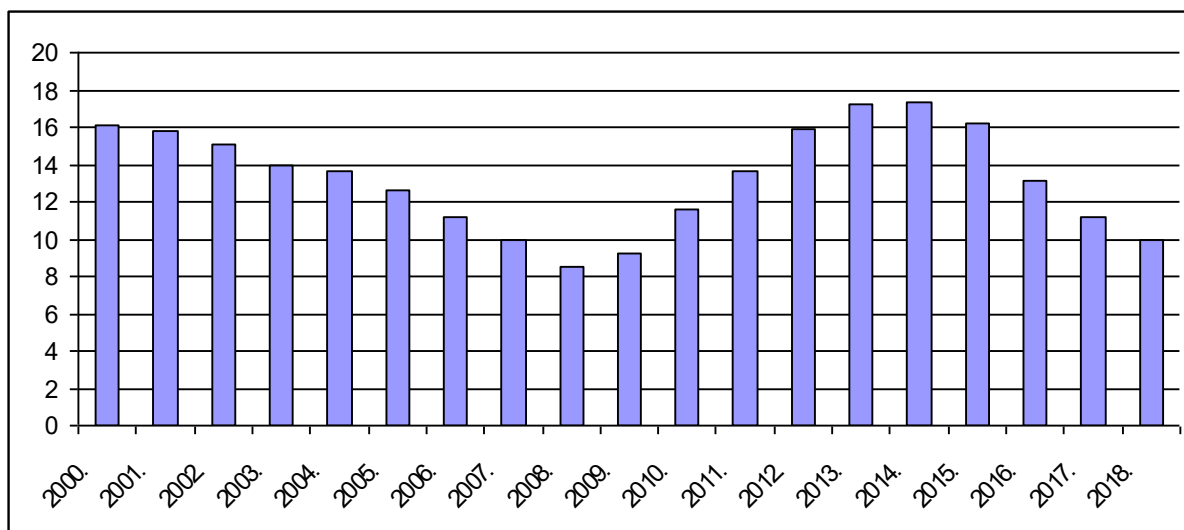
Izvor: izrada autora prema: Državni zavod za statistiku

Iz grafikona 6 vidljivo je da je kriza utjecala i na turizam prekidajući kontinuirano povećanje broja dolazaka u 2009. godini. Ipak, nakon 2010. dolazi do poboljšavanja i od te godine broj turista konstantno raste.

³⁰ Lučić Jozak, A. (2018): Stanje i perspektive razvoja hrvatske industrije. Završni rad. Veleučilište u Požegi.

4.1.7. Tržište rada

Budući da se tržište definira kao mjesto susreta ponude i potražnje, za tržište rada se kaže da je to mjesto susreta potražnje za radom, koja obuhvaća organizacije koje nude posao (poslodavci) i ponude rada, odnosno radnika koji traže posao. Na potražnju za radom u Hrvatskoj posljednjih nekoliko godina negativno je utjecala loša gospodarska situacija, negativne stope bruto domaćeg proizvoda i nedovoljan broj radnih mjesta te povećanje troškova rada. S druge strane, na ponudu rada u RH znatan utjecaj ima smanjivanje radno aktivnog stanovništva, visina dohotka u slučaju nezaposlenosti, razina plaća te karakteristike radne snage kao što su obrazovanost, spol, iskustvo i ostalo. Također, na tržište rada u RH snažan utjecaj imaju i migracije te se s tog aspekta kao jedan od najvažnijih problema javlja odljev mozgova. Dakle, kriza je uvelike utjecala na tržište rada što se može vidjeti i iz grafikona 7 koji prikazuje kretanje stope nezaposlenosti u RH od 2000. do 2018. godine. Nakon kontinuiranog opadanja nezaposlenosti, uslijed krize dolazi do njenog značajnog rasta, pa se u kriznim godinama stope penju na razine veće negoli prije krize što svakako predstavlja izrazito negativan trend. Nakon 2014. vidljivo je smanjenje stope nezaposlenosti.

Grafikon 7: Stopa nezaposlenosti u RH od 2000. do 2018. godine

Izvor: izrada autora prema: Državni zavod za statistiku

ZAKLJUČAK

Svjetska financijska kriza započela je u Sjedinjenim američkim državama u 2007. godini, a ubrzo nakon toga proširila se na cijeli svijet. Ključan uzrok te financijske krize bili su politika koja je, kroz popuštanje regulatornih uvjeta, dala financijskim institucijama slobodu djelovanja što je na kraju krajeva dovelo do kraha američkog bankarstva. Uz politiku, i drugi čimbenici su pridonijeli razvoju krize poput računovodstvenih pravila, agencija za kreditni rejting, sekuritizacije kreditiranja te slabih bankovnih standarda. Gotovo svaku državu svijeta pogodili su mnogobrojni gospodarski problemi kao što je porast nezaposlenosti, pad bruto domaćeg proizvoda te smanjivanje proizvodnje. Među stanovništvom je rastao osjećaj nesigurnosti te se javljao strah od neizvjesne budućnosti koja se nije činila blistavom. Najnovija kriza je uz prethodno navedene gospodarske probleme obuhvatila i brojna financijska i realna tržišta diljem svijeta, što je dovelo do najvećeg smanjenja gospodarskog rasta u posljednjih par desetljeća. Najsnažnije je pogodila financijski sektor Europe i SAD-a, a snažno je utjecala i na hrvatsko gospodarstvo.

Suočena s rastućim troškovima zaduživanja, gospodarska aktivnost u Hrvatskoj počela se usporavati sredinom 2008. Gospodarske su aktivnosti dodatno usporene do kraja godine, a početkom 2009. započelo je razdoblje velike recesije koje se očitovalo u sljedećem: ostvarena je dvoznamenkasta stopa smanjenja industrijske proizvodnje i maloprodaje na godišnjoj razini, rast BDP-a i osobne potrošnje usporen je u drugoj polovini 2008., a preliminarni podaci upućuju na ozbiljnu recesiju u prvoj polovini 2009. godine, zbog oslabljene domaće potrošnje uvoz je smanjen više nego izvoz, što je neznatno poboljšalo kronični manjak u robnoj razmjeni, unatoč rastu kamatnih stopa, i banke i poduzeća nastavili zaduživati u inozemstvu.

Promatrajući hrvatske vlade u vrijeme krize, može se uočiti da nijedna od vlada nije imala cjelovit i koherentan program gospodarskog oporavka i reformi za koji bi pokušala izgraditi unutarnju političku podršku i dobiti financijsku potporu međunarodnih financijskih institucija

Pozitivne stope rasta BDP-a vidljive su u razdoblju od 2000. do 2008. nakon čega slijedi nagli pad, odnosno razdoblje negativnih stopa rasta kao posljedica krize.

Razdoblje krize karakterizira i kontinuirano povećanje inozemnog duga sektora države koja je u predkriznom razdoblju smanjivala dinamiku zaduživanja u inozemstvu, orijentirajući se više na zaduživanje na domaćem tržištu. Sektor banaka bilježi povećanje inozemne zaduženosti do 2011. godine, ali nižim stopama rasta nego što je to bilo prije krize. Vidljive su i značajne oscilacije stope rasta industrije, a najmanje vrijednosti, odnosno negativne stope rasta zabilježene su tijekom financijske krize, dok u 2014. godini stopa rasta industrije ponovno bilježi pozitivnu vrijednost. Kriza je uvelike utjecala na tržište rada što se može iz kretanja stope nezaposlenosti. Naime, nakon kontinuiranog opadanja nezaposlenosti, uslijed krize dolazi do njenog značajnog rasta, pa se u kriznim godinama stope penju na razine veće negoli prije krize što svakako predstavlja izrazito negativan trend.

Kako bi financijski sektor pa i cjelokupna država napredovala potrebno je odrediti jasne ciljeve, pronaći sposobne ljude i razviti mjere koje će dovesti do ostvarivanja tih ciljeva. Tek se u takvim uvjetima pojedine države mogu razvijati i doseći željenu razinu gospodarskog rasta i razvoja. Naposljetku, važno je da se uspostavi koordinacija i suradnja na različitim područjima sa svrhom ujednačavanja politika, uspostave sustava prikupljanja i razmjene podataka te osiguranja kvalitetne analiza i istraživanje s ciljem osiguravanja praćenja i evaluacije provedbenih mjera koja će služiti kao podloga za donošenje strateških odluka i kreiranja politike koja prati europske i svjetske standarde.

LITERATURA:

1. Ahec-Šonje, A. (2002): Analiza osjetljivosti bankarskog sustava – primjena signalne metode. *Ekonomski pregled*, Vol. 53 No. 9-10.
2. Bokan, N. i sur (2010): Utjecaj financijske krize i reakcija monetarne politike u Hrvatskoj. Hrvatska narodna banka.
3. Galinec, D. (2007): Financiranje i granice održivosti deficita tekućeg računa platne bilance Republike Hrvatske. Doktorska disertacija. Ekonomski fakultet Zagreb.
4. Gudelj, M. (2016): Statistička analiza inozemne zaduženosti Hrvatske u razdoblju od 1990. do 2013. godine. Diplomski rad. Ekonomski fakultet Split.
5. Ivanović, V. (2014): Pojam krize: konceptualni i metodologijski aspekti. *Međunarodne studije*, god. 14, br. 2, str. 9-29.
6. Ivanković, Ž. i Šonje, V. (2011): Nedemokratski kapitalizam i nova tranzicija. Zagrebački ekonomski forum.
7. Kolačević, S. (2005): Učinci procjene dugotrajne materijalne imovine i promjena vrijednosti iskazanih u financijskim izvještajima. *Ekonomski pregled*, 56 (1-2) 60-78.
8. Krznar, I. (2004): Valutna kriza: teorija i praksa s primjenom na Hrvatsku. Hrvatska narodna banka.
9. Kovač, I. (2012): Trendovi i karakteristike međunarodne robne razmjene Republike Hrvatske, *Ekonomski vjesnik*, 25, 1, str. 41-62.
10. Lučić Jozak, A. (2018): Stanje i perspektive razvoja hrvatske industrije. Završni rad. Veleučilište u Požegi.
11. Mayo, H. (2012): *Investments - an Introduction: 10th edition*, Cengage Learning.
12. Mlikotić, S. (2010): Globalna inancijska kriza - uzroci, tijek i posljedice. *Pravnik*, 44, 2 (89)
13. Sajević, I. (2018): Devizne intervencije – usporedba razvijenih i zemalja u razvoju. Završni rad. Ekonomski fakultet Split.
14. Stutely, R., (2007): Ekonomski pokazatelji: smisao ekonomije i ekonomskih indikatora. *Masmedia i Poslovni dnevnik*, Zagreb
15. Šonje, V. (2000): Financijska kriza: beskonačna priča? Hrvatska narodna banka.

16. Štefulić (2012): Kompenzacije menadžera kao jedan od uzroka financijske krize. *Oeconomica Jadertina* 2/2012.
17. Šubić, R. (2009): Uloga stranih banaka u okrupnjavanju bankovne industrije. *Ekonomski vjesnik : Review of Contemporary Entrepreneurship, Business, and Economic Issues*, Vol. XXII No. 2.
18. Zagrebački ekonomski forum – Gospodarstvo i država u krizi. Dostupno na: http://iju.hr/Dokumenti/fju_zef.pdf
19. <http://www.poslovni.hr/leksikon/duznicka-kriza-1197>
20. http://www.poslovni.hr/media/PostAttachments/929823/fin_FINANCIJSKE%20KRIZE.pdf
21. http://www.neven-vidakovic.com/pdf/mojabanka/kamatna_stopa.pdf

POPIS TABLICA

Redni broj	Naziv	Stranica
1.	Odrednice BDP-a Republike Hrvatske od 2000. do 2018. godine	21.
2.	Pokazatelji stanja bruto inozemnog duga RH od 2008. do 2014. godine	25.

POPIS GRAFIKONA

Redni broj	Naziv	Stranica
1.	Stopa rasta BDP-a od 2000. do 2018. godine	22.
2.	BDP po stanovniku od 2000. do 2018. godine	22.
3.	BDP RH od 2000. do 2018. godine	23.
4.	Vanjska trgovina RH od 2000. do 2018. godine	27.
5.	Stopa rasta industrije RH od 2000. do 2018. godine	28.
6.	Dolasci turista u RH od 2000. do 2018. godine	39.
7.	Stopa nezaposlenosti u RH od 2000. do 2018. godine	30.

SAŽETAK

Suvremenom gospodarskom krizom došlo je do teških poremećaja u gospodarstvu mnogih država. Globalnu financijsku krizu obilježio je pad gospodarstva, porast razine cijena, pad nezaposlenosti, smanjenje proizvodnje i sl. Mnoge države su navedenom krizom prikazale svoj slab ekonomski sustav kojemu je trebalo i po nekoliko godina da se oporavi. Naime, države poduzimaju brojne mjere kako bih gospodarstvo izvukla iz krize te kako bih država postigla izniman gospodarski rast, ostvarila ciljeve i interese svojih građana i podigla rast i razvoj na višu razinu. Republika Hrvatska je bila obilježena ekonomskom krizom koja je utjecala na domaće gospodarsko tržište sa jedne strane te sa druge strane na domaću ekonomsku politiku, ratna razaranja, gospodarska zaostajanja i dr.

Ključne riječi: *suvremena gospodarska kriza, financijska kriza, kriza u Republici Hrvatskoj, slaba ekonomija, bankrot*

SUMMARY

The modern economic crisis has had serious disruptions in the economy of many countries. The global financial crisis was marked by a decline in the economy, rising prices, falling unemployment, reducing production, and many. With many crises, many states showed their weak economic system, which took several years to recover. Namely, states are undertaking a number of measures to keep the economy out of the crisis and to achieve a state of exceptional economic growth, achieve the goals and interests of its citizens and raise growth and development to a higher level. The Republic of Croatia was characterized by an economic crisis affecting the domestic economic market on the one hand, and on the other hand domestic economic policy, war destruction, economic downturns and so on.

Key words: *contemporary economic crisis, financial crisis, crisis in the Republic of Croatia, weak economy, bankruptcy*